

МЕТОДИЧНІ ОСНОВИ ОЦІНКИ ОБСЯГІВ ТІНЬОВОГО СЕКТОРУ ЕКОНОМІКИ

І.В. Ангелко, аспірант,

Львівський національний університет імені Івана Франка, м. Львів

У статті розглянуто існуючі методологічні підходи оцінки рівня тіньової економічної діяльності як у світовій практиці, так і в нашій. Здійснено аналіз пов'язаних з ними проблем.

Ключові слова: *тіньова економіка, методи оцінки масштабів тіньового сектору, коефіцієнт мінізації.*

В статье рассмотрены существующие методологические подходы оценки уровня теневой экономической деятельности как в мировой практике, так и в нашей. Осуществлен анализ связанных с ними проблем.

Ключевые слова: *теневая экономика, методы оценки масштабов теневого сектора, коэффициент тенезации.*

АКТУАЛЬНІСТЬ ТЕМИ

Як показує досвід багатьох країн, тіньова економіка існує у всьому світі. Проте у різних країнах вона проявляється у різних масштабах та формах, а отже, чинить й різний вплив на всі соціально-економічні та політичні процеси, які відбуваються в тій чи іншій державі.

Загалом у світовій економічній практиці прийнято вважати, що масштаби тіньової економіки у розмірах 5-10% ВВП не мають істотного впливу на соціально-економічні процеси у суспільстві, не викликають суттєвих порушень в економіці і вважаються припустимими. При розмірах тіньового сектору в 30-50% ВВП настає критична маса, перевищення якої свідчить про функціонування у країні відтворювальної системи тіньових економічних відносин. Розширення тіньової економіки до зазначених розмірів призводить також до розбалансованості окремих сфер економіки, поглиблення некерованості та криміналізації суспільства.

В Україні, на превеликий жаль, склалася ситуація, коли масштаби розвитку такого економічного явища, як тіньова економіка, а також обсяги продукції та фінансових ресурсів, що обертаються у цьому секторі, досягли розмірів, за яких їх недооцінка, неврахування призводять до великих помилок у визначенні макроекономічних показників, економічних та фінансових пропорцій, реальних економічних тенденцій, які є основою прийняття рішень щодо проведення заходів державної соціально-економічної політики. Тому сьогодні проблема повноцінної оцінки масштабів тіньової економіки та її врахування в офіційній статистиці набувають особливої актуальності.

АНАЛІЗ ОСТАННІХ ДОСЛІДЖЕНЬ ТА ПУБЛІКАЦІЙ

Окремі методичні аспекти оцінки масштабів тіньового сектору економіки розглянуто у працях зарубіжних вчених: Д. Блейдса, Б. Даллага, П. Гутманна, Т. Корягіної, О. Осипенка, О. Олійника, Б. Свенсона, Е. Фейга, Ф. Шнайдера, О. Шохіна та ін. Серед вітчизняних науковців, які досліджують дані питання, можна виділити: В. Базилевича, В. Борейка, В. Бородюка, З. Варналія, В. Гончарову, І. Мазур, В. Павлова, Ю. Прилипка, Т. Приходька, О. Турчинова та ін. Необхідно зазначити, що одні дослідники (як іноземні, так і вітчизняні) пропонують свою методику оцінки рівня тінізації суспільних відносин, а інші – удосконалюють запропоновані методи першими.

ПОСТАНОВКА ЗАВДАННЯ

Метою цієї статті є узагальнення вітчизняного та зарубіжного досвіду оцінок економічної діяльності в тіньовому секторі, а також здійснення аналізу пов'язаних з ними проблем.

ОСНОВНИЙ МАТЕРІАЛ ДОСЛІДЖЕННЯ

Як правило, зарубіжними вченими для визначення обсягів тіньової економіки використовується методологія СНР-1993 р. Дана методологія рекомендує в тій чи іншій формі враховувати практично будь-яку неформальну, нелегальну (кримінальну), приховану економіку; обліковувати тіньову діяльність у межах виробництва з метою його порівняння із використанням продукції. Разом з тим у поєднанні з інформаційними можливостями вона дає підстави для вибору конкретних підходів, засобів, інструментів щодо визначення обсягів тіньової економіки. Для обрання ж конкретного методу (підходу, засобу, інструменту) вимірювання масштабів тіньової економічної діяльності необхідно проаналізувати інформацію, отриману через статистичну звітність або через спеціально організовані дослідження тіньової економіки.

Загалом основні методи оцінки тіньової економічної діяльності західні вчені поділили на дві групи: мікрометоди (прямі методи) та макрометоди (опосередковані методи) [1, 60-61; 2; 3, 258-259; 4, 41].

До мікрометодів відносять:

- аналіз записів у податкових книгах, який полягає у вивченні документації щодо обліку осіб, які ухиляються від сплати податків;
- опитування населення та експертів про участь у неформальній економічній діяльності;
- метод товарних потоків, коли вивчається шлях товарів і послуг від виробника до споживача, а також

зіставляються дані щодо ресурсів товарів та послуг і їх використання.

До макрометодів включають:

- виявлення розбіжностей різних статистичних даних через порівняння доходів, розрахованих різними способами; через порівняння зареєстрованих доходів і витрат;
- визначення за показником зайнятості, який базується на припущенні, що зменшення офіційного сектору економіки зумовлене перепливом трудових ресурсів у неофіційний, тобто в тіньовий сектор;
- монетарні (грошові) методи: аналіз попиту на готівку, питома вага позабанківського обігу готівки, аналіз та визначення обсягів грошових операцій та угод;
- структурний метод, що базується на підрахуванні розмірів тіньової економіки в різних сферах виробництва з подальшим зведенням показників та виявленні частки тіньової економіки у ВВП;
- метод м'якого моделювання, що ґрунтується на обчисленні та зіставленні таких факторів, як: рівень оподаткування; етика стосовно сплати податків і рівень державного регулювання (кількість зайнятих в адміністративних службах у відсотках до загальної зайнятості); рівень зайнятості (кількість працюючих у відсотках до чисельності всього населення); тривалість робочого тижня; кількість іноземних працюючих у відсотках до загальної кількості зайнятих.

Російський вчений О.Олійник до опосередкованих методів, крім монетарного методу, методу балансів і методу аналізу зайнятості, відносить метод технологічних коефіцієнтів, метод аналогій та соціологічний метод [5, 138-139].

У багатьох публікаціях описані переваги та розкриті недоліки кожної з груп методів оцінки тіньової економічної діяльності. До переваг мікрометодів відносять можливість уникнення ускладнень від агрегування (зведення) досліджуваних показників. До недоліків мікрометодів відносять суб'єктивну оцінку діяльності досліджуваного економічного суб'єкта і складність отримання інформації про неї. Перевагою макрометодів є можливість отримати вірогідніші дані про масштаби тіньової економіки шляхом порівняльного аналізу отриманої інформації про окремі фактори чи явища. Така інформація дає уявлення про відносні масштаби та тенденції поширення тіньової діяльності у межах певної групи досліджуваного предмета, яке потім можна екстраполювати на весь досліджуваний об'єкт. До недоліків макрометодів відносять агрегування показників, що дає завищені результати, а також вплив на них інших факторів, які не мають ніякого відношення до тіньової економіки.

Аналізуючи практику застосування наведених методів, необхідно зазначити, що найбільш поширеними в західних вчених-економістів є макроекономічні методи. Найчастіше вони користуються монетарним методом оцінки масштабів тіньової економіки. Цей метод побудований на тому, що в нормальних економічних умовах між обсягом грошової маси, що перебуває в обігу, та реальним ВВП, за умов незмінності швидкості обігу грошей, існує певна залежність. За цим методом припускається, що практично всі розрахункові операції у тіньовій сфері, як правило, провадяться за готівку. Тому для оцінки змін, що відбуваються у неформальній економіці, можна використовувати співвідношення між збільшенням кількості грошей, що перебувають в обігу, та загального обсягу короткострокових вкладів економічних суб'єктів на банківських рахунках. Крім цього, при застосуванні монетарного методу використовують додаткові припущення: швидкість обігу грошей приблизно однакова в офіційній та тіньовій економіці; відносна частка готівкових коштів коливається в результаті зміни доходів, податків, відсоткових ставок або функціонування тіньової економіки.

Найбільш визнаними модифікаціями монетарного методу є: метод Гутманна; метод Танзі; метод Беднарського, Кокосинського, Стопурі; метод Фрея та Поммерса. Серед зазначених методів найбільш поширеним є метод Гутманна. За даним методом досліджують співвідношення між попитом на готівкові кошти та попитом на банківські депозити. В основі монетарного методу Гутманна лежать певні припущення: у базовому періоді співвідношення між готівковими та безготівковими грошима було «нормальним», тобто тіньової економіки не існувало; надлишок готівкових грошей порівняно з базовим періодом пояснюється існуванням тіньової економіки; швидкість обігу грошей однакова як в офіційній, так і у тіньовій економіці. Даний метод рекомендований Євростатом (Eurostat) для визначення обсягів тіньової економіки. Метод Танзі є модифікацією монетарного методу аналізу попиту на гроші. Цей метод передбачає врахування обсягу валютних готівкових коштів при визначенні масштабів тіньової економіки, а також визначає вплив ставки оподаткування (стосовно фізичних осіб) на рівень тінізації [6, 127-128]. За іншим монетарним методом, а саме методом М. Беднарського, Р. Кокосинського, Дж. Стопурі обсяги тіньової економіки представлені у вигляді різниці між фактичним обсягом використовуваної грошової маси і загальним обсягом роздрібного товарообороту та платних послуг. Метод, розроблений Б. Фреєм та В. Поммерсом, полягає в аналізі структури номінальних банкнот в обігу. Припускається, що зростання тіньової економіки потребує збільшення готівкових коштів в обігу, як правило, банкнот високого номіналу, вища частка яких свідчить про більший оборот тіньового сектору. Недоліком цього методу є те, що він здатний виявити лише зростання (а не рівень) тіньової економіки.

Міжнародні організації пропонують не використовувати монетарний метод для визначення масштабів тіньового сектору в країнах з перехідною економікою, оскільки для останньої характерними чинниками є приватизація, високі темпи інфляції тощо, які не дають можливості їхнього включення за цією методологією.

В економічній практиці для оцінки масштабів тіньової економіки, крім монетарних методів, досить

широко використовується балансовий метод. Суть даного методу полягає у зіставленні легальних доходів і витрат, кількості ресурсів та їх використання. Так, наприклад, різниця, порівняння офіційних даних про отриманий домогосподарствами дохід з даними про їх витрати, становить нелегальний (тіньовий) дохід. Загалом якість одержання результатів оцінок залежить від кількості взаємозв'язаних показників, що зіставляються.

До балансового методу належить прямий метод товарних потоків. Його суть полягає в дослідженні руху вартостей окремих важливих продуктів або товарних потоків від виробника до споживача. Іншими словами, визначається різниця між створеною вартістю товарів (або їх груп) та отриманою споживачем. Даний метод широко використовується в Данії та Росії [7]. В Україні він може бути використаний як баланс продажів алкогольної продукції. Важливо зазначити, що отримані за цим методом натуральні показники (кількість продукції) та вартісні дуже відрізняються. Така різниця і буде показником для визначення масштабів тіньової економіки.

До балансового методу відносять також метод розбіжностей, який передбачає порівняння даних про товари та послуги, отримані з двох або більше різних джерел. Розбіжності мають місце між офіційними та неофіційними даними про товарообіг порівняно зі споживчими витратами. При врахуванні офіційних даних про товарооборот оцінка тіньової діяльності буде завищеною на величину, показану через перевищення споживчих витрат. При використанні неофіційних даних про товарообіг оцінка тіньової діяльності буде заниженою на величину обігу, що здійснюється на неорганізованому ринку. Реальна ж величина тіньового товарообігу перебуватиме в межах між зазначеними даними.

До непрямих методів оцінки масштабів тіньової економіки також можна віднести використання даних обстеження зайнятості, чисельності зайнятих з регулярним додатковим доходом.

Як свідчить практика, непрямі методи підрахунків тіньової економіки застосовують і у всіх країнах СНД. Зокрема, до них належать дані адміністративних джерел, спеціальних обстежень домогосподарств, різних видів державного контролю (головним чином податкових органів), дані обстежень зайнятості, робочої сили, а також порівняльного аналізу співвідношення затрати – випуск у різних групах економічних одиниць.

Серед науковців існує думка, що макроекономічні методи аналізу обсягів неформальної (тіньової) економіки не дають достатньо точних оцінок, і більш достовірний результат можна отримати шляхом використання мікроекономічних методів, які базуються на результатах соціологічних опитувань, даних вибіркової статистики домогосподарств та ін. Проте є і достатньо обґрунтовані заперечення щодо правильності цієї думки оскільки відповіді респондентів на поставлені їм запитання можуть бути нечесними. І, як засвідчує практика, мікроекономічні дослідження є значно дорожчими, ніж непрямі макроекономічні методи, мають досить обмежені можливості і незначну репрезентативність. До того ж для їх застосування потрібне ефективне операційне співробітництво економістів, соціологів та інших фахівців, які мають досліджувати різні аспекти та складові явища тіньової економіки виходячи з параметрів процесів, що відбуваються на мікрорівні [8, 54-55].

Як показує світовий досвід, іноземними фахівцями для оцінки масштабів тіньової економічної діяльності також широко використовується модель методів DYMIMIC (динамічних багаторазових індикаторів) [9-11]. Дана модель складається з двох частин і пов'язує невідомі змінні (в даному випадку єдиною невідомою змінною є розмір тіньової економіки) зі спостережуваними індикаторами. До останніх вчені-економісти відносять [10]:

- грошові індикатори, коли потрібні додаткові кошти для незаконних операцій;
- індикатори ринку праці, коли збільшення кількості працюючих та робочого часу в нелегальному секторі приводить до їх зменшення та скорочення робочих годин в офіційній економіці;
- індикатори виробничого сектору економіки, коли вхідні параметри не потрапляють в офіційну економіку, що відбувається на темпах її приросту.

Загалом аналіз різноманітних наукових публікацій дозволяє виділити низку й інших методів оцінки тіньової економічної діяльності, які можна об'єднати в такі групи (рис. 1). Водночас необхідно зазначити, що жоден із методів оцінки тіньової економіки не одержав загального визнання та поширення. Вибір методу залежить від конкретної ситуації, а в умовах відсутності статистичного матеріалу краще комбінувати кілька методів.

В Україні на основі рекомендацій, затверджених наказом Міністерства економіки України №123 від 18 лютого 2009 р., для оцінки обсягів тіньової економічної діяльності використовують інтегральний коефіцієнт тінізації економіки. Розрахунок даного коефіцієнта здійснюється на основі чотирьох методів: фінансового, монетарного, електричного та методу «витрати населення - роздрібна торгівля» [12]. Кожен з цих методів дає приблизну оцінку в межах охоплення ними інституційних секторів національних рахунків, що свідчить про наявність різних за напрямом тенденцій, які при цьому не вступають у суперечності [13, 17]. Усереднене ж значення результатів даних методів становить характеристику стану і тенденцій розвитку тіньової економіки в Україні (рис. 2). Разом з тим Міністерством економіки для оцінки мінімального та максимального коефіцієнтів, у межах яких знаходиться рівень тіньової економіки, застосовується метод збитковості підприємств [14].

Розглянемо особливості здійснення розрахунків рівня тіньової економічної діяльності за кожним із вищенаведених методів.

Обчислення рівня тіньової економіки за методом «витрати населення - роздрібний товарообіг» полягає у

виявленні наявності перевищення споживчих грошових витрат населення на придбання товарів над загальним обсягом продажу населенню товарів усіма суб'єктами господарювання в легальному секторі економіки. Дані щодо витрат домогосподарств отримуються шляхом вибіркового обстеження умов життя домогосподарств на добровільній основі, а дані щодо загального обсягу продажу населенню товарів усіма суб'єктами господарювання - шляхом статистичної звітності (обов'язкові дані). Даний метод є прямим та застосовується для розрахунку макроекономічних параметрів тіньової економіки.

За фінансовим методом обчислення рівня тіньової економіки полягає у визначенні тенденцій зміни пропорцій між вартістю товарів, робіт і послуг, використаних у процесі виробництва, та валовим доходом підприємств (господарських об'єднань), установ, організацій у країні в цілому або в і-му виді економічної діяльності. При цьому припускається, що зростання в часі частки вартості товарів, робіт і послуг, використаних у процесі виробництва, стосовно валового доходу підприємств (за вирахуванням впливу об'єктивних чинників у періоді, що аналізується) є свідченням закріплення тенденції зростання рівня тіньової економіки. Цей метод є непрямим.

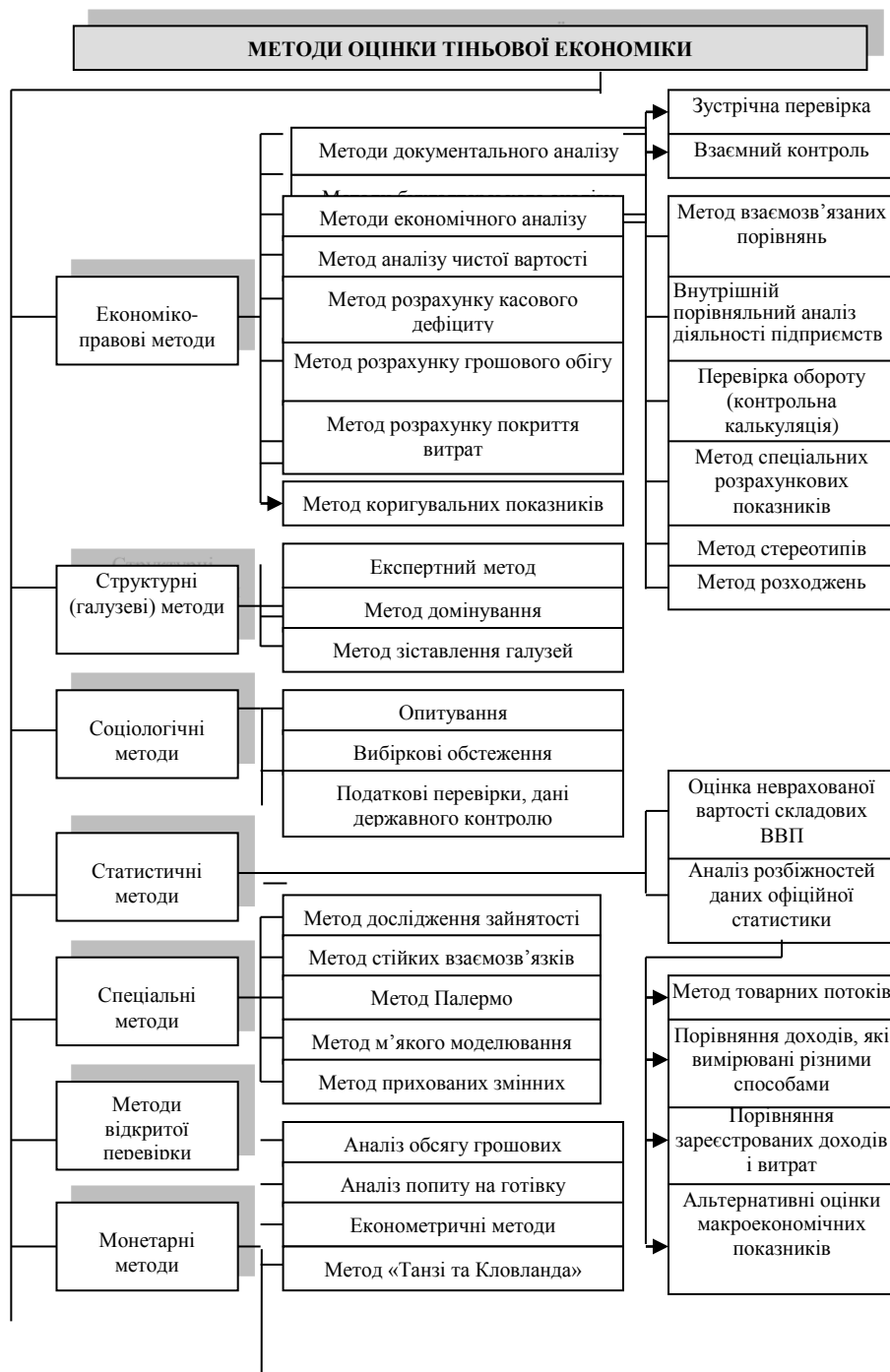

Рисунок 1 - Методи оцінки тіньової економічної діяльності

Примітка. Рис. 1. складений автором за даними із джерел [3, 258-264; 15, 124-125; 19, 60-79; 20, 135-161].

- Етапами розрахунку рівня тінізації за фінансовим методом є:
- розрахунок зміни частки вартості товарів, робіт і послуг, використаних у процесі виробництва, у валовому доході підприємств (у періоді, що аналізується, до аналогічного періоду попереднього року);
 - оцінка впливу зміни співвідношення вихідних-вхідних цін у відповідному виді економічної діяльності;
 - розрахунок рівня тіньової економіки (прихованих доходів).

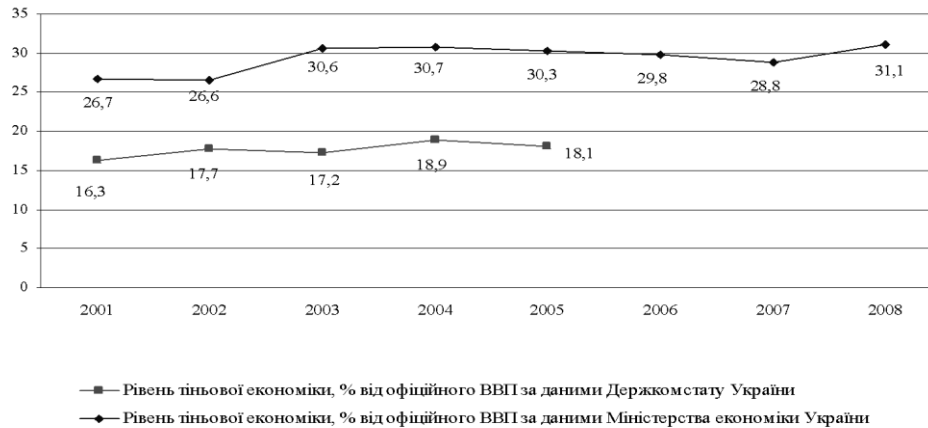

Рисунок 2 - Рівень тіньової економіки України, % від офіційного ВВП

Обчислення рівня тіньової економіки за непрямим монетарним методом полягає у визначенні тенденцій зміни співвідношення обсягу готівки до банківських депозитів у періоді, що аналізується, до базового періоду.

При застосуванні даного методу необхідно враховувати певні припущення, а саме:

- при здійсненні суб'єктами господарювання і населенням незареєстрованої економічної діяльності розрахунки за товари, роботи і послуги проводяться з використанням готівки, що зумовлює збільшення попиту на готівку в обігу, що обертається поза банками;
- швидкість обігу готівкових коштів як в офіційній, так і в тіньовій економіці однакова;
- базовим вважається період, у якому рівень тіньової економіки був незначним;
- у базовому періоді рівень тіньової економіки дорівнює нулю.

Загалом розрахунок рівня тіньової економіки за монетарним методом здійснюється на основі рівнів тіньової економіки, розрахованих за методом Гутманна та за модифікованим методом. Інтегральний рівень тіньової економіки за монетарним методом розраховується як сума зважених величин рівнів тіньової економіки, розрахованих за двома вищезазначеними методами.

Обчислення рівня тіньової економіки за електричним методом полягає в порівнянні приросту внутрішнього споживання електроенергії з приростом ВВП. При цьому припускається, що приріст внутрішнього споживання електроенергії повинен відповідати приросту реального ВВП. Якщо має місце перевищення приросту внутрішнього споживання електроенергії над приростом ВВП, то вважається, що електроенергія спрямовується на виробництво в тіньовій економіці.

Таке припущення є правильним, якщо технологічний рівень виробництва товарів, виконання робіт та надання послуг залишається незмінним. У разі інвестування в енергоефективні проекти та енергозберігаючі заходи різниця між індексом зміни внутрішнього споживання електроенергії та індексом зміни ВВП зростає внаслідок науково-технічного прогресу.

Розрахунок рівня тіньової економіки за методом збитковості підприємств полягає у визначенні граничних мінімального та максимального коефіцієнтів тіньової економіки як частки ВВП, у межах яких перебуває рівень тіньової економіки.

При застосуванні даного методу використовуються такі припущення:

- усі збиткові підприємства за офіційними статистичними даними фактично є прибутковими, що вважається завищенням обсягів тіньової економіки. Рентабельність збиткових підприємств дорівнює рентабельності прибуткових підприємств у періоді, що аналізується;
- співвідношення витрат збиткових та прибуткових підприємств тотожне співвідношенню кількості таких підприємств.

Граничний мінімальний коефіцієнт тіньової економіки розраховується з урахуванням вищезазначених припущень як співвідношення тіньового прибутку в періоді, що аналізується, до обсягу ВВП у періоді, що аналізується.

Граничний максимальний коефіцієнт тіньової економіки обчислюється з урахуванням припущення, що всі прибуткові підприємства відображають у звітах лише невикривлені дані, а всі збиткові підприємства приховують увесь обсяг валової доданої вартості виробленої ними продукції, а не тільки прибуток.

Розрахунок же інтегрального показника рівня тіньової економіки в національній економіці здійснюється шляхом зведення оцінок за методами «витрати населення - роздрібний товарообіг», фінансовим, монетарним та електричним в узагальнений показник з використанням коефіцієнтів, що застосовуються для оцінки рівня тіньової економіки за кожним методом у періоді, що аналізується, з урахуванням стабільності оцінок за відповідним методом за попередні. Чим більш нестабільними є оцінки рівня тіньової економіки за кожним методом у попередні роки, тим меншим є вплив відповідного методу на інтегральний показник рівня тіньової економіки. Перевага надається тому методу, що має більш стабільні оцінки за останні п'ять років.

Загалом, як показує практика, вітчизняними вченими використовуються й інші методи оцінки масштабів тіньових процесів. Так, огляд наукових публікацій та вивчення широкого спектра оцінок, які були зроблені вітчизняними експертами стосовно стану, масштабів і наслідків впливу тіньової економіки на розвиток України, дозволяють зробити загальний висновок про те, що до цього часу ще фактично не відпрацьовані конкретні та достатньо надійні методи визначення реальних обсягів тіньової економіки. Висновки, зроблені авторами тих чи інших методик, а також наведені ними кількісні параметри процесу тінізації, здебільшого ґрунтуються на довільних або досить приблизних підрахунках, що побудовані на суб'єктивному баченні тим чи іншим аналітиком стану розвитку тіньових відносин.

Зокрема, власний метод оцінки обсягів тіньового сектору за окремими галузями економіки пропонує В.О.Гончарова. Суть даного методу (методу моделювання тіньової економіки структурними рівняннями) полягає у моделюванні причинних зв'язків між явними і прихованими змінними [15; 124].

Для прикладу оцінки тіньового сектору за допомогою зазначеного методу автором було прийнято до розгляду чотири галузі сфери матеріального виробництва – промисловість, сільське господарство, транспорт і торгівля. Одержані результати оцінок обсягу тіньового сектору економіки при використанні запропонованого методу дали можливість зробити досліднику висновок, що збільшення тінізації економіки відбувається не під час виробництва продукції (робіт, послуг), а під час їх реалізації (найбільший коефіцієнт тінізації спостерігається у торгівлі – 75,7% у 1990 році та 73,6% у 1998 році, найменший показник тінізації - у сільському господарстві – відповідно 4,0% та 3,9% у 1990 році та 1998 році). Цьому сприяє існуюча поширена мережа добре організованих посередницьких організацій, які нібито створені для допомоги великим і середнім підприємствам, а насправді виконують функцію збагачення – отримання додаткових доходів вищими посадовими особами [15, 126-130].

Вітчизняні дослідники В.Бородюк, О.Турчинов, Т.Приходько для оцінки рівня тіньової економіки України пропонують використовувати як змінну, стосовно якої припускається, що вона пов'язана зі зміною фактичного ВВП, - обсяги споживання електроенергії. Водночас вчені радять також використовувати експрес-метод, розроблений Інститутом Росії НАН України, який враховує вплив різних детермінант або індикаторів тіньової економіки на зміни в її відносних розмірах. Використання на практиці зазначених методів дало можливість їхнім дослідникам одержати близькі результати. Так, обсяг тіньової економіки в 1995 році, розрахований за цими методами, становить відповідно 40,5% і 43,6% від реального ВВП [16, 12-15].

Розмір тіньової економіки за побічними факторами (обсягами спожитої електроенергії, умовного палива та транспортних перевезень), у своїх дослідженнях намагалися визначити також вітчизняні вчені В.І.Павлов та В.І.Борейко. На їхню думку, приховувати обсяги виробництва великим та середнім підприємствам досить складно. Тому «можна і потрібно говорити про «тіньові» обороти у малому бізнесі, як правило, у торгівлі та сфері послуг, які не вимагають суттєвих енергетичних, паливних та транспортних витрат» [17, 8-9]. На основі зазначених припущень і здійснених розрахунків вчені роблять висновок, що тіньовий сектор економіки в нашій країні виробляє близько 10-15% загальнонаціонального продукту, тіньові ж доходи населення становлять близько 35% [17, 9].

У роботах багатьох українських вчених представлені також удосконалені варіанти існуючих методів оцінки обсягів тіньового сектору. Зокрема, Ю.І.Прилипо пропонує удосконалити монетарний метод Гутманна [18]. Іншими дослідниками пропонується удосконалити й інші методи розрахунку рівня тіньового сектору, серед яких можна виділити: метод «товарообіг – витрати домогосподарств», електричний, фінансовий та порівняльний методи. Перші два методи дозволяють обчислити інтегральний коефіцієнт тінізації для економіки в цілому. На основі фінансового та порівняльного методів здійснюється розрахунок відповідних показників за галузями [18; 157].

ВИСНОВКИ

Узагальнюючи вищезазначене, необхідно наголосити на тому, що, незважаючи на явний прогрес у методологічних аспектах дослідження економічної діяльності в тіньовому секторі економіки, ще не можна говорити про високу вірогідність показників щодо масштабів цього сектору економіки. Адже практично всі загальні оцінки масштабів тіньових процесів та визначені обсяги доходів, які отримують суб'єкти тіньової діяльності, носять і завжди об'єктивно носитимуть досить умовний характер. Оскільки за інших обставин сфера, параметри якої становлять об'єкт економічного дослідження, просто перестала б бути «тіньовою» або прихованою, а у разі визначення обсягів кримінально-чорної економічної діяльності ще й ретельно законспірованою.

Однак, незважаючи на певні труднощі в оцінках масштабів тіньової діяльності, беззаперечно можна

Вісник СумДУ. Серія Економіка, №1'2011

стверджувати, що її обсяги сьогодні в Україні надзвичайно великі. Тому пріоритетного значення набуває детінізація економіки, яка є вирішальним шляхом для обмеження розмірів тіньової економічної діяльності.

На нашу думку, у боротьбі з тіньовою економікою потрібно виходити з об'єктивної реальності та світового досвіду, який показує, що в реальних політичних, економічних та соціальних умовах повністю подолати тіньову економіку практично неможливо. Орієнтиром може бути лише її обмеження до рівня розвинених країн світу. Тому державна економічна політика має бути зорієнтована на удосконалення інституційного середовища країни з тим, щоб було не вигідно займатися тіньовою економічною діяльністю.

SUMMARY

METHODICAL BASES OF ESTIMATION OF VOLUMES OF SHADOW SECTOR OF ECONOMY

I.V. Angelko

In the article present methodological approaches of estimation of level of shadow activity are considered both in world practice and in ours. The analysis of the problems related to the subject is carried out.

Key words: shadow economy, methods of estimation, volume of shadow sector, coefficient of shadowing.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Мазур І. Детінізація економіки України: теорія та практика: монографія. – К.: Видавничо-поліграфічний центр „Київський університет”, 2006. – 239 с.
2. Попович В.М. Економіко-кримінологічна теорія детінізації економіки: монографія. – Ірпінь: Академія державної податкової служби України, 2001. – 546 с. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.vuzlib.net/popovich/_index.htm
3. Шепеленко О.В. Транзакционные издержки в переходной экономике: проблемы теории и практики: монография / МОН Украины. Донецкий нац. ун-т экономики и торговли имени Михаила Туган-Барановского. – Донецк, 2007. – 360 с.
4. Базилевич В. Методичні аспекти оцінки масштабів тіньової економіки/ В. Базилевич, І. Мазур // Економіка України. – 2004. - №8. – С. 36-44.
5. Олейник А. Институциональная экономика / А. Олейник // Вопросы Экономики. – 1999. - №6. – С. 136-147.
6. Лопатін О.К. Макроекономічна модель тіньової економіки України / О.К. Лопатін, О.І. Гарбар // Актуальні проблеми економіки. – 2008. - №10(88). – С. 125-135.
7. Ореховский П. Статистические показатели и теневая экономика / П. Ореховский // Российский экономический журнал. – 1996. - №4. – С. 77-83.
8. Мандибуря В.О. „Тіньова” економіка України та напрями законодавчої стратегії її обмеження. - К.: Парламентське в-во, 1998. – 135 с.
9. Кузнецов К. Криза збільшить тіньову економіку до рівня ВВП? // Економічна правда, 18 лютого 2009 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://economics.unian.net/ukr/detail/43890>
10. Франчук В.І. Аналіз методів оцінювання та виявлення тіньової економіки / В.І. Франчук, Ю.І. Кіржецький // Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ. – 2009. - №1.
11. Torgler V., Schneider F. Shadow economy, tax morale, governance and institutional quality: a panel analysis / V. Torgler, F. Schneider. - 2007. – P. 54.
12. Тенденції тіньової економіки в Україні (2007 рік) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=z0833-06>
13. Прилипка Ю. Моніторинг стану тіньового сектора економіки України та його впливу на основні макроекономічні показники / Ю. Прилипка // Економічний часопис - XXI. – 2002. - №5. – С. 16-18.
14. Методичні рекомендації розрахунку рівня тіньової економіки, затверджені наказом Міністерства економіки України від 18.02.2009 р. №123 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.me.gov.ua/file/link/135879/file/Metod_TinEk.doc
15. Гончарова В.О. Вплив тіньової економіки на економічну безпеку держави / В.О. Гончарова. – Х.: ХНУ, 2001. – 195 с.
16. Бордюк В. Оцінка масштабів тіньової економіки та її вплив на динаміку макроекономічних показників / В. Бордюк, О. Турчинов, Т. Приходько // Економіка України. – 1996. - №11. – С.4-16.
17. Павлов В.І. «Тіньовий» бізнес в економіці України / В.І. Павлов, В.І. Борейко // Економіка та держава. – 2009. - №3. – С. 8-10.
18. Прилипка Ю.І. Удосконалення деяких методів оцінки обсягів тіньового сектору / Ю.І. Прилипка // Статистика України. – 2008. - №1(40). – С. 16-25.
19. Антипов В.І. Тіньова економіка та економічна злочинність: світові тенденції, українські реалії та правові засоби контролю (теоретико-методологічне узагальнення). – Вінниця: ДП ДКФ, 2006. – 1040 с.
20. Турчинов О.В. Тіньова економіка: закономірності, механізми функціонування, методи оцінки / О.В. Турчинов. – К., 1996. – 199 с.

Надійшла до редакції 21 вересня 2010 р.